

Det aldrende samfund 2030

Rapport fra styregruppen for det strategiske fremsyn om det aldrende samfund 2030

Forskningsstyrelsen

Ministeriet for Videnskab
Teknologi og Udvikling

Det Strategiske Forskningsråd

Det aldrende samfund 2030
- Rapport fra styregruppen for
det strategiske fremsyn om
det aldrende samfund 2030

Publikationen udleveres
gratis, så længe lager
haves, ved henvendelse til
Forskningsstyrelsen.

Det Strategiske Forskningsråd
(DSF), februar 2006

Publikationen kan også hentes
på Forskningsstyrelsens
hjemmeside: www.forsk.dk

Udgivet af:
Forskningsstyrelsen
Artillerivej 88
2300 København S

Tryk og sats: Grefta Tryk A/S
Oplag: 1500

Telefon: 3544 6200
Telefax: 3544 6201
E-post: forsk@forsk.dk

ISBN - (trykt version)
87-90201-83-3
ISBN - online version
87-90201-84-1

Det aldrende samfund 2030

**Rapport fra Styregruppen for det strategiske
fremsyn om det aldrende samfund 2030**

Det Strategiske Forskningsråd
Februar 2006

Forord	3
1. Indledning	7
2. Det aldrende samfund	9
3. Vision: Det aldersintegrerede samfund	13
4. Sund aldring - med god funktionsevne og bedre udnyttelse af nye teknologiske muligheder	17
4.1 Forskningstemaer	25
5. Aldersintegreret arbejdsmarked - med bedre muligheder for senkarriere, livslang læring og fleksibel forbliven i erhvervsaktivitet	27
5.1 Forskningstemaer	32
6. Sammenhængskraften i samfundet - på tværs af generationer, køn og etnicitet	33
6.1 Forskningstemaer	41
7. Resumé	43
8. Appendix	45

---

*“I may not be as strong as I think”, the old man said.”
“But I know many tricks and I have resolution”.
E. Hemingway, The Old Man and the Sea*

Hermed fremlægger Styregruppen for det strategiske fremsyn om det aldrende samfund 2030 sin rapport.

Rapporten er resultat af et arbejde, der i december 2004 blev iværksat af ministeren for videnskab, teknologi og udvikling i samråd med Det Strategiske Forskningsråd.

Udgangspunktet var den forventede vækst i antallet af personer over 60-65 år som følge af den forudgående udvikling i fødselstallet, den fortsat relativt lave fertilitet og den forventede vækst i middellevetiden. Disse faktorer trækker i retning af udvikling af et aldrende samfund, som på en og samme tid skaber udfordringer og muligheder.

Formålet med Styregruppens arbejde har været at tilvejebringe et grundlag for iværksættelse af forskningsaktiviteter, der aktivt forholder sig til et aldrende samfunds muligheder og udfordringer. Selvsagt består et sådant arbejde i en række til- og fravalg. Styregruppen har valgt at tage udgangspunkt i en vision om udvikling af et aldersintegreret samfund, hvor den enkeltes samfundsmæssige rolle ikke er bestemt af den kronologiske alder, men af vedkommendes fysiske og psykologiske funktionsevne. Der ligger således et bevidst valgt normativt grundlag bag overvejelserne. På vejen mod det aldrende samfund vil arbejdsstyrken med nuværende lovgrundlag, regler, aftaler og praksis for tilgang til og tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet blive mindre og mindre. Samtidig vil den øgede middellevetid betyde, at den enkelte vil tilbringe en stadig større del af sit livsløb uden for arbejdsmarkedet. Det hænger hverken økonomisk, socialt eller menneskeligt godt sammen. Samfundets strukturer har ikke fulgt med stigningen i levetiden og forbedringen af funktionsevnen. De må derfor tilpasses, så aldring og samfund går hånd i hånd på vejen mod et aldersintegreret samfund.

Konsekvensen er, at forskningen ikke kun skal fokusere på aldring forstået som forskning i gamle mennesker. Der bør være stærkere fokus på forudsætningerne for at skabe det aldersintegrerede samfund: Determinanter for aktiv og rask levetid, funktionsevnen i bredeste forstand, de teknologiske muligheder for at fastholde funktionsevnen længst muligt, arbejdsmarkedets og virksomhedernes indretning, samt den samfundsmæssige sammenhængskraft kulturelt, socialt, kønsmæssigt, etnisk og på tværs af generationer.

På mange af de områder, rapporten peger på, vil der være rige muligheder for samspil mellem forskningsmiljøerne, virksomhederne, organisationerne og aktørerne i den offentlige sektor. Det vil give grobund for et tværdisciplinært samspil med et internationalt perspektiv i bred forstand og et EU-perspektiv i mere specifik betydning. Sat på spidsen kan man se for sig, hvordan det danske samfund kan blive eksportør ikke kun af produkter, der kan medvirke til at fastholde funktionsevnen, men – og langt mere perspektivrigt – storeksportør af en samfundsvision: Det aldersintegrerede samfund. Danmark har i denne sammenhæng et godt udgangspunkt i kraft af styrkepositioner knyttet til registerbaseret forskning, tilrettelæggelse af ældreomsorg, den danske velfærdsmodel i almindelighed og den danske arbejdsmarkedsmodel i særdeleshed. Netop disse forhold giver Danmark en god placering i europæisk og international forskning.

De demografiske ændringer vil komme til at spille en stor rolle for samfundsudviklingen i almindelighed og for de politiske beslutninger i særdeleshed. Virksomheder, organisationer, politikere osv. vil vedvarende være nødt til at fokusere på ændringsprocesser som følge af bevægelsen mod det aldersintegrerede samfund. Tilbagetræknings-, sundheds-, beskæftigelses-, skatte-, familie-, indvandrings-, forsknings- og uddannelsespolitik må tilpasses de nye demografiske vilkår. Arbejdsmarkedet og arbejdsvilkårene må ændres for at være på højde med de nye udfordringer. Aktørerne på varemarkederne må være opmærksomme på det potentiale, der ligger i et aldrende samfund båret af nye gene-

---

rationer af ældre og aktive forbrugere. Megen teknologisk innovation må tage udgangspunkt i, at samfundet er i en aldriansproces, og teknologien, der i et dynamisk samspil både påvirker og påvirkes af samfundet, kan medvirke til, at det aldrende samfund ikke bliver et problem, men en positiv mulighed.

Med den her antydede vægt på de demografiske ændringsprocesser er det også vigtigt for Styregruppen at anføre, at der ud over de tematiserede og konkrete forslag til forskning kan være god grund til i højere grad generelt at styrke dansk demografisk forskning, herunder den registerbaserede forskning, og at sikre, at der i befolkningen udvikles en forståelse for, at samfundet bevæger sig mod en anderledes struktur. Det er vigtigt at oparbejde et vidensgrundlag for de beslutninger, der vil føre Danmark i retning af det aldersintegrerede samfund, men det er lige så væsentligt, at alle aktører og befolkningen forstår, at vi er på vej mod et andet samfund. Det er ikke en følge af problemer med velfærdssamfundets finansiering. Det er en konsekvens af stigningen i levetiden og forbedringen af funktionsevnen. Kun hvis alle forstår, hvad vej vi skal, er det muligt for politikere, virksomheds- og organisationsledere at træffe de beslutninger, som gradvis eliminerer den kronologiske alders betydning og erstatter den med et livsløbsperspektiv, der peger frem mod det aldersintegrerede samfund. Det kalder i høj grad på en dialog mellem befolkningen og beslutningstagerne.

Jørn Henrik Petersen

professor, dr.phil. & lic. oecon.

Center for Velfærdsstatsforskning/Institut for Statskundskab,

Syddansk Universitet,

formand for styregruppen

>

---

1. Indledning

Aldrende befolkninger er en udfordring for alle OECD-lande i de kommende år. De lande og de virksomheder, der bedst formår at tackle udfordringerne, kan opnå sociale, økonomiske og kompetencemæssige fordele. Emnet har således en bred folkelig og politisk interesse, da det rummer en række afgørende samfundsmæssige dilemmaer, der kalder på løsninger og byder på muligheder.

Ministeren for videnskab, teknologi og udvikling har i samråd med Det Strategiske Forskningsråd iværksat et strategisk fremsyn med fokus på udfordringer, muligheder og trusler i fremtidens aldrende samfund.

Det Strategiske Fremsyn om det aldrende samfund 2030 er et blandt en række fremsynsprojekter initieret af Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling. Projekterne gennemføres under den fælles overskrift Teknologisk Fremsyn. Dette fremsyn er samtidig et pilotprojekt for Det Strategiske Forskningsråd i dets videre arbejde med strategisk varsling. Som et systematisk forsøg på at se ind i fremtiden består et fremsyn af dialoger om og analyser af udviklingsperspektiver inden for videnskab, teknologi, økonomi og samfund. Fremsyn kan:

- Sætte flere forskellige fremtider til debat
- Give grundlag for satsninger på nye områder
- Give grundlag for at prioritere ressourcer i dag for at realisere den fremtid, vi ønsker i morgen
- Øge samspillet mellem forskning, erhvervsvirksomheder, organisationer og offentlige myndigheder.

Til at forestå ledelsen af det strategiske fremsyn om det aldrende samfund 2030 nedsatte Det Strategiske Forskningsråd en styregruppe bestående af personer med faglige kompetencer, som fra forskellige faglige vinkler har bidraget med indsigt og viden om udfordringer, muligheder og trusler i fremtidens aldrende samfund. Styregruppens kommissorium samt andet baggrundsmateriale er gengivet på vedlagte CD-Rom.

Styregruppen har bestået af:

- formand, professor, dr. phil. & lic. oecon. Jørn Henrik Petersen, Syddansk Universitet
- lektor, dr. med. & ph.d. Kirsten Avlund, Københavns Universitet
- koordinator, ph.d. Karen Munk, Aarhus Universitet
- professor, ph.d. Birgit Jæger, Roskilde Universitet
- forfatter, dr. med. Henning Kirk
- centerleder, lektor, MD Bernard Jeune, Syddansk Universitet
- ledelseskonsulent, ekstern lektor Villy J. Rasmussen
- professor, sc.D. & ph.d. Brian Clark, Aarhus Universitet.

Styregruppen har primært arbejdet med udgangspunkt i en række baggrundsnotater udarbejdet af gruppens enkelte medlemmer på basis af deres faglige baggrund, den danske og den internationale litteratur. På den baggrund og med afsæt i en vision om udviklingen af et aldersintegreret samfund har det styrende kriterium for valget af strategisk begrundede forskningstemaer og -emner været, om de kunne bidrage til visionens realisering.

New Insight A/S og Forskningsstyrelsen har ydet konsulent- og sekretariatsbistand til styregruppen.

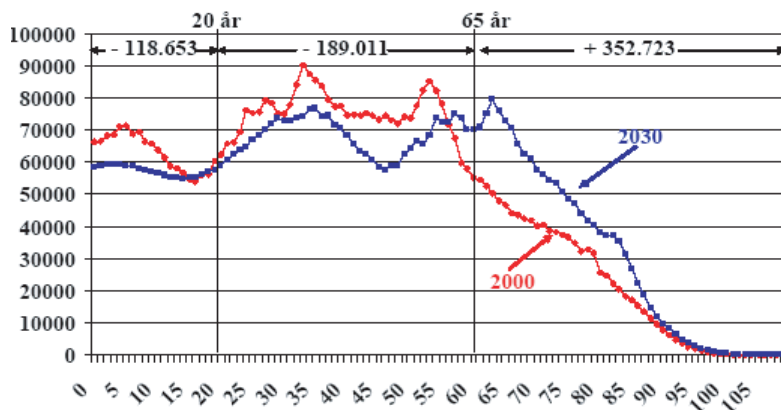
2. Det aldrende samfund¹

Begrebet *det aldrende samfund* afspejler:

En samfundsudvikling med længere levetid og faldende eller vedvarende lav fødselshyppighed, der fører til en ændret befolknings sammensætning med et stigende antal ældre i forhold til både antallet af børn og unge og antallet af personer i den erhvervsaktive alder.

Aldersfordelingen i Danmark i 2000 og 2030

Kilde: Egne beregninger på grundlag af Velfærdskommissionens befolkningsfremskrivning.

Udviklingen i den danske aldersfordeling vil, som det ses af ovenstående figur, i perioden frem til 2030 resultere i et forventet fald på ca. 119.000 unge under 20 år og et fald i antallet af personer i den erhvervsaktive alder 20-65 år på ca. 189.000, samtidig med at antallet af ældre over 65 år vil stige med knap 353.000 personer.

¹ Afsnittet er baseret på følgende notater, som findes på den vedlagte CD-Rom: Petersen, Jørn Henrik: ”3. Det demografiske grundlag bag det aldrende samfund”; Jeune, Bernard/Kirk, Henning: ”1. Det aldrende samfund”.

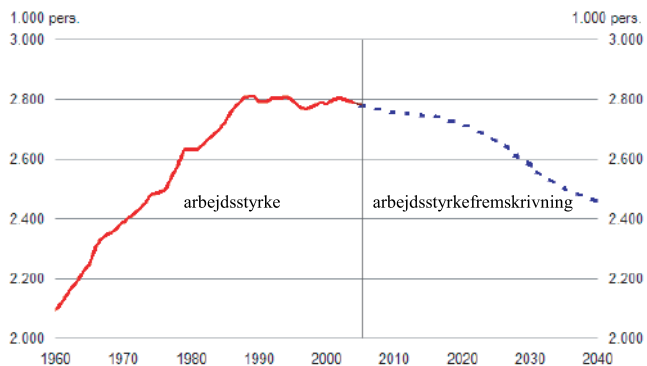

Denne ændrede aldersfordeling i befolkningen vil føre til en væsentlig reduktion i arbejdsstyrken.

Dertil kommer, at forsørgerkvoten stiger markant. Hvor der i dag er 3,6 personer i de muligt erhvervsaktive aldre mellem 20 og 64 år til at finansiere forsørgelsen for dem under 20 og dem over 65 år, vil der i år 2030 kun være 2,5 personer. Denne konsekvens følger, selv om fertiliteten i Danmark er relativ høj sammenlignet med andre lande.

Arbejdsstyrkens udvikling 1960-2040

Kilde: Velfærdskommissionen, *Fremtidens velfærd – vores valg*, december 2005.

Som det ses af ovenstående figur, forventer Velfærdskommissionen en reduktion i arbejdsstyrken på ca. 350.000 personer frem imod 2040. Forsørgerkvoten vokser, som figuren side 11 viser, med knap 30 pct. i samme periode, hvorefter den reduceres for så igen at stige. Det er et markant udtryk for, at det danske samfund på forsigtige antagelser er på vej mod status som 'aldrende samfund'. Forløbet afspejler udviklingen i fødselstallet i det 20. århundrede, en faldende fødselshyppighed og en øget middellevetid. Middellevetiden forventes fortsat at være stigende, og på ikke urealistiske forudsætninger kan forsørgerkvoten meget vel tænkes at vokse mere end antaget af Velfærdskommissionen. Selv små

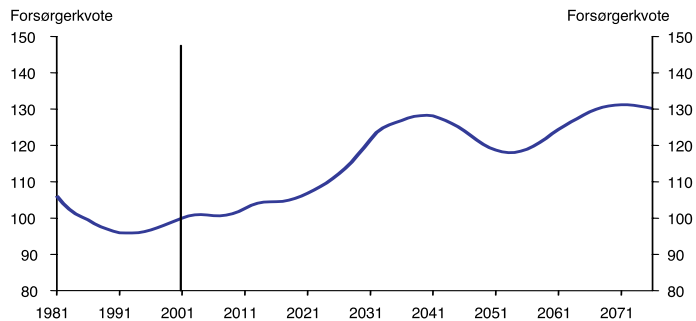

---

forskydninger i middelevetiden vil have betydelige konsekvenser for befolkningens fremtidige størrelse, forsørgerbrøkens størrelse og dermed de offentlige udgifter.

Aldringsprocessen standser ikke i 2030. Analyser af den langsigtede udvikling (1901-2081) viser, at bortset fra den vækst i børnetallet, der fulgte i kølvandet på de store krigstidsårgange, har der ikke i det 20. århundrede været tale om særlig vækst i børnetallet, mens antallet af personer over 65 derimod er ca. firedoblet. Antallet forventes at kulminere omkring 2040, hvor der vil være ca. 400.000 flere ældre end i dag, mens børnetallet vil være lavere. Samtidig sker der en betydelig vækst i antallet af personer, der er over 80 år. Langtidsbilledet er et samfund med en permanent højere andel af befolkningen i de ældre aldersklasser.

Den demografiske forsørgerkvote efter Velfærdskommissionens befolkningsfremskrivning

Ser man på 'det aldrende samfund' alene ud fra de forskydninger, der knytter sig til den kronologiske alder, vil udviklingen – ud fra eksisterende traditioner, normer og ældrebilleder – give anledning til mange bekymringer om mangel på arbejdskraft, voksende 'forsørgelsesbyrde', øgede sociale og sundhedsmæssige udgifter osv.

På vejen mod det aldersintegrerede samfund er det væsentligt, at dette perspektiv ændres, så aldersforskydninger i højere grad ses som udfordringer og muligheder. Det er netop det, styregruppen har valgt at sammenfatte i sin vision om det 'aldersintegrerede samfund'.

---

3. Vision: Det aldersintegrerede samfund² >

Det er forkert at betragte aldringen af samfundet som et problem i sig selv. Den voksende middellevetid er tværtimod en civilisations triumf, der må hilses velkommen.

Selv om samfundets aldring ikke isoleret set er et problem, er den en ny og væsentlig udfordring for det moderne samfund. Det har været en gennemgående pointe i arbejdet med fremsynet, at samfundet i stigende grad er blevet struktureret med udgangspunkt i den kronologiske alder, og at denne sociale konstruktion begrænser de positive muligheder, som et aldrende samfund åbner. Styregruppens vision er derfor, at det danske samfund skal udvikles mod et aldersintegreret samfund, hvor det er funktionsevne og ikke kronologisk alder, der lægges til grund for samfundets indretning i 2030.

I det aldersintegrerede samfund er aldersgrænserne nedbrudt, og der foreligger i alle sociale strukturer – uddannelse, arbejde, fritid, familie osv. – muligheder for alle uanset kronologisk alder. Både børn, unge, voksne, ældre og gamle er integrerede samfundsmedlemmer med roller, der er bestemt af deres respektive funktionsevner. Styregruppen vil dog samtidigt stærkt understrege, at aldersgrænserne i forbindelse med børn og unge i ikke ringe grad har karakter af beskyttelsesforanstaltninger. Opgaven er primært at eliminere aldersgrænser i voksenlivet.

Selv om begrebet det aldersintegrerede samfund, som det er beskrevet i et baggrundsnotat, har rødder i den internationale litteratur, er det styregruppens opfattelse, at begrebet i sig selv må påkalde sig en forskningsindsats:

---

² Afsnittet er baseret på følgende notater, som findes på den vedlagte CD-Rom: Jeune, Bernard/ Kirk, Henning: ”1. Det aldrende samfund. Begrebsafklaring, tendenser og perspektiver”; Petersen, Jørn Henrik: ”2. Det alderskonstruerede versus det aldersintegrerede samfund – en vision”.

Begrebet det aldersintegrerede samfund

Formålet er at identificere kerneindholdet i det aldersintegrerede samfund og at belyse en række af de spørgsmål, der opstår, når begreberne aldring og samfund kædes sammen:

- Nærmere begrebsbestemmelse af det aldersintegrerede samfund og dets egenskaber.
- Studier af overgangsperioden fra et samfund, der er struktureret på kronologisk alder til et samfund, som hviler på livsløbsperspektivet: det aldersintegrerede samfund.
- Den ændrede familiestruktur (den vertikale families) betydning for det aldrende samfunds funktion.
- Ældrebilleder, stereotyper, værdier, holdninger og normdannelse i og vedrørende det aldrende samfund.
- Generelle analyser af 'det gode liv som gammel', herunder de yngre generationers forventningsdannelse.
- Aldringens betydning for en revitalisering af civilsamfundet, herunder ældres rolle som omsorgsgivere.
- Rollebestemmende faktorer, når alderskriterier ikke længere er udslagsgivende.

Overgangen til et aldersintegreret samfund er ikke uproblematisk. F.eks. forskydes den demokratiske balance til fordel for den ældre del af befolkningen, hvilket kan indeholde kimen til spændinger mellem generationerne.

Tilsvarende vil befolkningens fordeling på socialgrupper, køn og etnisk oprindelse give et forskelligt grundlag for at udnytte det aldersintegrerede samfunds muligheder. Det er af afgørende betydning at sikre sammenhængskraften i det aldrende samfund, og der knytter sig derfor en række forudsætninger til ønsket om at virkeliggøre visionen om et aldersintegreret samfund i 2030.

Styregruppen har især fokuseret på tre hovedområder, der hver for sig kalder på en tværvideenskabelig forskningsmæssig indsats præget af samspil mellem forskning og praksis omfattende såvel

---

private som offentlige aktører på centralt og decentralt niveau. De tre hovedområder er:

Sund aldring med god funktionsevne og bedre udnyttelse af de nye teknologiske muligheder

- Formålet er at sikre alle muligheder for en sund aldring. Det forudsætter, at risikoen for funktionstab aktivt begrænses mest muligt, og at man udnytter mulighederne for at kompensere den enkelte for funktionstab på en sådan måde, at hans eller hendes personlige integritet og autonomi sikres.

Dette tema behandles i afsnit 4.

Aldersintegreret arbejdsmarked med bedre muligheder for senkarriere, livslang læring og fleksibel forbliven i erhvervsaktivitet

- Formålet er at modvirke aldringens negative effekter på arbejdsstyrkens udvikling og at modvirke udelukkelse fra aktiv deltagelse i samfundslivet ved at skabe muligheder for, at alle kan opnå en fleksibel forbliven på arbejdsmarkedet.

Dette tema behandles i afsnit 5.

Udvikling af den samfundsmæssige sammenhængskraft på tværs af generationer, køn og etnicitet

- Formålet er at modvirke negative virkninger af sociale, kønsmæssige og etnisk betingede forskelle i aldringsprocessens forløb på det individuelle niveau og at sikre en fastholdelse af de værdier og normer, der ligger bag den uskrevne sociale kontrakt mellem generationerne, så den mulige risiko for spændinger mellem generationerne reduceres.

Dette tema behandles i afsnit 6.

>

---

4. Sund aldring³

Sund aldring - med god funktionsevne og bedre udnyttelse af nye teknologiske muligheder

Virkeliggørelsen af det aldersintegrerede samfund forudsætter, at der skabes betingelser for sund aldring, dvs. at antallet af gode leveår forøges, og antallet af dårlige leveår mindskes, uanset hvor meget middellevetiden vil stige i fremtiden. Det er væsentligt at tage udgangspunkt i, at den øgede levetid ser ud til at blive fulgt af flere gode leveår uden tab af funktionsevne. Antallet af leveår med langvarig sygdom vil imidlertid også blive øget, fordi flere overlever med kroniske sygdomme. Det må forventes, at de i fremtiden vil blive endnu bedre behandlet, og derfor i højere grad end i dag vil kunne bevare deres funktionsevne.

En voksende andel af de kommende ældregenerationer vil være bedre uddannede, have bedre livsbetingelser og have bedre livsstil end tidligere ældregenerationer. De har været børn i efterkrigstiden, hvor børn blev vaccineret, og infektionssygdomme kunne behandles med antibiotika. De har været voksne i de sidste årtier, hvor dødeligheden af hjertekarsygdomme er halveret på grund af bedre forebyggelse og behandling. De har været erhvervsaktive i en periode, hvor arbejdsmiljøet blev kendeligt forbedret. Det er derfor generationer, som ikke har et "nedslidt" immunsystem efter alvorlige infektioner, som har mindre åreforkalkning, og som ikke er så fysisk nedslidte som tidligere generationer.

Ikke mindst det højere uddannelsesniveau i de kommende ældregenerationer vil betyde et højere kognitivt funktionsniveau og

---

³ Afsnittet er baseret på følgende notater, som findes på den vedlagte CD-Rom; Avlund, Kirsten/ Jeune, Bernard/ Kirk, Henning: "4. Sundhed og funktionsevne i det aldrende samfund år 2030"; Clark, Brian: "6. Biologisk aldring"; Jæger, Birgit: "5. Teknologisk uafhængighed i det aldrende samfund 2030"; Munk, Karen: "8. Alder, aldring og psykisk funktionsevne og udvikling".

---

derfor muligheder for en bedre psykologisk aldring. Dertil kommer, at der er en tæt sammenhæng mellem sund fysisk og psykologisk aldring, idet såvel bedre fysisk funktion som bedre livsstil har positiv indflydelse på den kognitive funktion. Det kan derfor forventes, at både det fysiske og det kognitive funktionsniveau hos fremtidens ældregenerationer vil ligge højere i 2030 end i dag. Det forudsætter dog, at de kroniske sygdomme, som også omfatter demenssygdomme og depression, bliver bedre behandlet og eventuelt også kan forebygges eller udsættes til en højere alder.

Forudsætningerne for en sund aldring, såvel fysisk som psykisk, begynder ved fødslen og skabes under hele livsløbet. Gode opvækstvilkår og tidlig etablering af sund livsstil, en god uddannelse og et godt arbejdsmiljø, fastholdelse af en sund livsstil i voksenlivet og forebyggelse af risikofaktorer under hele livsløbet er faktorer, som sammen er afgørende for en sund aldring.

Der er derfor grund til bekymring over en række nyere udviklingstendenser, som har negativ indflydelse på disse forudsætninger. Det gælder den fortsatte fastholdelse af den sociale arv og den sociale ulighed, hvad angår opvækstforhold, uddannelse, livsstil, arbejdsmiljø og helbred i voksenlivet, som på nogle områder endda forværres. Trods en faldende andel af rygere stiger andelen af storrygere. Trods en stigende andel, som følger anbefalingerne om fysisk aktivitet, stiger inaktiviteten blandt dem, som i forvejen er fysisk inaktive. Trods et generelt faldende energiindtag og mindre fedtindtag stiger indtaget af kulhydrater, især på grund af et større indtag af sukkerholdige drikke. Trods tendenser til en slankere krop i dele af befolkningen, stiger andelen af overvægtige og fede på bekymrende vis. Trods et generelt set faldende antal årlige lønarbejdstimer stiger andelen af dem, som er stresset på arbejdet.

Det kan sammen og hver for sig bidrage til en stigende forekomst af kroniske sygdomme på trods af alle generelt positive tendenser, som ellers burde føre til det modsatte. Hvis disse sundheds-

---

---

mæssige konsekvenser skal undgås, kræves en målrettet forebyggende indsats på alle de nævnte områder.

De kommende ældre generationer vil på trods af bedre forudsætninger ikke være en homogen gruppe af sunde ældre. Der vil trods flere sunde ældre i fremtiden også være mange ældre med kroniske sygdomme og nedsat funktionsevne, hvoraf nogle vil få brug for integreret hjemme- og institutionspleje. Der kan ikke være tvivl om, at ældre med dårligt helbred vil blive bedre behandlet i fremtiden og derfor vil leve længere med deres sygdomme. Men et af de store spørgsmål for det aldrende samfund år 2030 er, om det ved forebyggende foranstaltninger også vil lykkes at udskyde kroniske sygdomme til en senere alder.

Nye udfordringer til forskningen

Det er en udfordring for fremtidens forskning at frembringe den nye viden, som kan omsættes til nye indsatser for en sund aldring, dvs. at sikre gode leveår så længe som muligt i livsløbet. Det forudsætter, at sygelighed og tab af funktionsevne kan udskydes til livets sidste fase. Det kan kun ske, hvis der sker fremskridt over en bred kam, dvs. i forebyggelsen, i udviklingen af nye behandlingsformer og i rehabiliteringsindsatsen. Det bør understreges, at nye teknologiske løsninger i det aldersintegrerede samfund skal udformes på en sådan måde, at gode leveår øges, samtidig med at den personlige integritet og selvbestemmelse bevares.

Forebyggelse og rehabilitering

Det er væsentligt at forstå de mangeartede og modsatrettede forhold, der gør sig gældende frem mod en sund aldring. Den aktuelle tendens til stigning af middellevetiden skyldes ikke indførelsen af pludselige, radikale teknologiske løsninger, men skyldes en kombination af en række stadige små forbedringer i livsbetingelser, sundhedsfremme, forebyggelse, behandling og omsorg. En række faktorer bidrager til at forebygge sygdomme og tab af

---

funktionsevne. Det gælder f.eks. rygeafvænning, fysisk aktivitet, sunde kostvaner, stressreduktion, bedre sygdomsadfærd, tidlig diagnose, bedre behandling og rehabilitering uanset alder, erstatning af alderskriterier med funktionskriterier, patientuddannelse, positive ældrebilleder og understøttelse af sociale netværk. Det gode patientforløb med selvovervågning og selvbehandling vil også bidrage i forebyggelsen af tab af funktionsevne ved en række kroniske sygdomme. Udviklingen af nye rehabiliteringsindsatser over for de mest udbredte og alvorlige ældresygdomme og udviklingen af nye former for integreret hjemme- og institutionspleje vil være hovedopgaver for de kommende storkommuner.

Nye mulige behandlingsformer

Udover en målrettet forebyggelsesindsats forudsætter virkeliggørelsen af en sund aldring en udvikling af nye behandlinger baseret på avanceret videnskabelig forskning. Det er vigtigt, at der opnås en bedre videnskabelig forståelse af de grundlæggende biologiske aldringsmekanismer, af determinanterne for et aktivt og langt liv og af de risikofaktorer, som er bestemmende for kroniske sygdommes indtræden og alvorlighedsgrad.

En hovedopgave i fremtidens diagnostik og behandling vil være at identificere tidlige tegn på kroniske sygdomme og tab af funktionsevne. Der vil til stadighed blive udviklet nye instrumenter til tidlig diagnostik, som inddrager en række biomarkører i nye befolkningscreeninger. Nye forebyggende behandlingsregimer, som både gør brug af nye lægemidler og ændringer af sundhedsadfærd, vil i stigende grad blive anvendt. Kendskabet til den enkelte patients genetiske profil vil indgå i fremtidens individualiserede lægemiddelbehandling. Telemedicinske overvågningsinstrumenter vil blive anvendt på stadig flere områder. Funktionskriterier vil i stigende grad erstatte alderskriterier, når der skal tages stilling til behandling, selv ved meget høj alder.

Det er imidlertid omdiskuteret, om nogle af de mest betydningsfulde sygdomme tilnærmelsesvist vil kunne udfases i løbet af de

---

næste 25 år. Det er også omdiskuteret, om der vil ske radikale gennembrud i udviklingen af genetisk terapi og regenerativ medicin, som bl.a. vil bygge på resultaterne fra stamcelleforskningen. I mange teknologiske fremsyn forventes genetisk terapi og regenerativ medicin at blive anvendt på et stigende antal sygdomme før 2030, men der er ingen sikker viden om på hvilke områder, det kan tænkes at ske. Udviklingen af de nye behandlingsformer er komplekse og forudsætter konvergens i viden og teknologi mellem bio-, info- og nanoteknologi. At muliggøre genetisk terapi og regenerativ medicin i behandlingen af udbredte kroniske sygdomme inden år 2030 forudsætter et reelt paradigmeskift.

Nye behandlingsformer, som bygger på ny teknologi inden for bio-, info- og nanoteknologi, vil muligvis kunne erstatte dyre konventionelle behandlingsformer og i betydelig grad kunne mindske lægemiddelbivirkninger ved en række alvorlige sygdomme. Men der knytter sig også nye risici til anvendelsen af disse teknologier. Det er endnu uklart, hvilke sundhedsrisici der er forbundet med nanoteknologi. Der er en del forbehold over for en udbredt genetisk profilering af større befolkningsgrupper. Det er derfor en kompliceret udfordring, som i fremtiden vil blive taget op overalt i verden. Det vil være i dansk interesse, at der vil være videnskabelige miljøer på en række udvalgte områder, som tilhører verdenseliten.

Sundhedssystem og IT

Udviklingen i det danske sundhedssystem vil i stadig stigende omfang blive baseret på anvendelsen af IT. Det kan forventes, at der sker en sammensmeltning af IT med bioteknologi, som i vidt omfang vil gøre store dele af sundhedsservicen delvis uafhængig af tid og sted, ligesom det kan forbedre kommunikation og koordinering mellem de forskellige led i sundhedssektoren. Det vil endvidere muliggøre øget ansvar for egen sundhed, selvovervågning og selvbehandling i meget højere grad, end det er tilfældet i dag. Den aktive inddragelse af befolkningen, uanset alder og

---

funktionsevne, forventes at blive en integreret del af fremtidens sundhedssystem.

Forholdet mellem patienten og sundhedsvæsenet vil blive forandret betydeligt, således at hospitaler formodentlig mest vil blive anvendt i de tilfælde, hvor der er behov for særlig kompliceret diagnostik og behandling. Alle øvrige kontakter til sundhedsvæsenet vil være en kombination af kontakter til almen praksis, ambulante sygehuskontakter, telemedicinske overvågningskontakter, rehabiliteringskontakter til lokale sundhedscentre, og virtuelle konsultationer til forskellige dele af sundhedsvæsenet kombineret med selvovervågning og dialog i web-grupper af patienter og pårørende.

Hverdagsteknologi

Det er centralt for visionen om det aldersintegrerede samfund, at borgerne i tilfælde af større eller mindre tab af funktionsevne forbliver selvhjulpne og uafhængige af hjælp, så de længst muligt kan forblive i eget hjem. Det stiller krav til design og teknologiske løsninger af hverdagsteknologien, hjælpemidler og udformningen af boligen. Udviklingen inden for informations-, kommunikations- og bioteknologien vil på disse områder blive afgørende for udviklingen af det aldersintegrerede samfund, men vil også skabe nye problemer.

Den teknologiske udvikling vil vise sig i hverdagsteknologi lige fra ”IT i alting” til fleksible boliger og nye typer af produkter og serviceydelser. Det vil blive muligt automatisk og løbende at overvåge en lang række indikatorer af betydning for en persons velbefindende, og dermed hurtigt opfange akutte problemer, som kræver hurtig indgriben. Den nye hverdagsteknologi vil kunne bruges til at justere den enkeltes livsstil i en sund retning langt mere præcist end i dag – både ved at give personen løbende rådgivning om kost, motion og afstresning, og ved at dosere lægemiddel-behandlingen, så den passer til den individuelle profil. Selvovervågning, selvbehandling og egenomsorg vil ikke foregå i

---

et socialt tomrum. Der er allerede i dag mange nye former for sociale netværk, organisationer og selvhjælpsgrupper, der er opstået på internettet. Det giver borgerne muligheder for indgå i et nyt samspil, som vil understøtte deres interesse for at påtage sig et øget ansvar for egen sundhed. Udviklingen af hverdagsteknologien i hjemmet vil også give muligheder for bedre kommunikation og koordinering med hjemmeplejen. Men denne udvikling vil også stille stigende krav til at udvikle borgernes kompetencer, så de kan mestre betjeningen af den nye teknologi, jf. tidligere om patientuddannelse.

Design af boliger og beklædning

De fleste mennesker vil gerne leve deres liv, som de plejer, når de bliver ældre, også i tilfælde af tab af funktionsevne. De ønsker derfor at blive boende i deres vante bolig og at have mulighed for at indrette den med det nødvendige ekstraudstyr til at kunne klare sig i hjemmet. Derfor vil der i fremtiden være stigende efterspørgsel efter fleksible boliger. Tendenserne i nybyggeri går allerede i retning af ”intelligente boliger”, mere plads per beboer og modifikationer tilpasset en aldrende befolkning f.eks. wc, håndvask, bad og køkken, som er designet til bevægelseshæmmede. Denne tendens vil fortsætte som et væsentligt træk ved det aldersintegrerede samfund.

Attraktiv og velfungerende beklædning udformet med særligt henblik på ældre og gamle med kroniske sygdomme kan forøge velbefindende og selvværd. ”Intelligente” tekstiler og smart beklædning, der har nye egenskaber (f.eks. afviser snavs, forhindrer lugtgener) og inkorporerer IT og kommunikationsløsninger direkte i tøjet, er allerede i dag grundlaget for udviklingen af ny mode. Selvom nogle virksomheder i Danmark allerede er i front på dette område, kan der argumenteres for en særlig forskningsindsats på dette traditionelle danske erhvervsområde, så de nye muligheder bliver udnyttet i endnu højere grad.

Der er tilsvarende udviklingstendenser på områder som f.eks. fødevarer, uddannelse, fritid, kultur, transport, finansielle serviceydelser, personlig velværeservice, hjemmepleje, professionelle sociale organisationer, der har potentialer for udvikling af nye produkter og serviceydelser, som kan udnytte mulighederne i det aldrende samfund. Danske virksomheders udnyttelse af disse kommende markedsmuligheder forudsætter en målrettet forskning.

Dilemmaer og etiske problemstillinger

Der vil i takt med den teknologiske udvikling både inden for sundhedsområdet og inden for hverdagsteknologien blive behov for et skærpet etisk tilsyn. Behovet for at afstemme forventninger og risici, før der træffes beslutninger om større forskningsprogrammer, vil vokse. Der er derfor grund til at forvente, at systemet med videnskabetiske komiteer og lignende organer bestående af et bredt udvalg af bioetikere og lægfolk vil få øget betydning.

De vil bl.a. skulle forholde sig til problemstillinger som:

- Indsamlingen og anvendelsen af følsomme genetiske data, der er baseret på personanalyser.
- Kriterier for hvad der lægges i begreberne 'gode leveår' og 'livskvalitet'.
- Teknologianvendelsens potentielle udfordring af den personlige integritet.
- Konsekvenser af 'medicinsk alderisme' med forsømmelse af sundhedsmæssig indsats i tilfælde, hvor sygdomssymptomer opfattes som 'aldersfænomener'.
- Konsekvenser af 'biomedikalisering' med sygeliggørelse og behandling af tegn på aldring, som ikke er symptomer på sygdomme.
- Det lange livs dilemmaer og mulighederne for at fravælge livsforlængende behandling på et informeret grundlag.

4.1 Forskningstemaer

Der er mange forskellige udfordringer, hvis visionen om sund aldring i et aldersintegreret samfund skal realiseres. Det forudsætter først og fremmest mere viden om de basale biologiske og psykologiske aldringsmekanismer, viden om determinanterne for befolkningens sundhedsadfærd og for et aktivt og langt liv, og viden om samspillet mellem teknologi og sundhedssystemet. Styregruppen finder følgende forskningstemaer af strategisk betydning:

- Determinanter for aktiv og rask levetid, dvs. for gode ekstra leveår uden tab af funktionsevne og uden langvarig sygdom.
- Identifikation af kritiske livsfaser, belastende hændelsesforløb og risikofaktorer, som i et livsløbsperspektiv er af betydning for udvikling af kroniske sygdomme og tidligt tab af funktionsevne.
- Sundhedsadfærd, livsstil, sociale netværk og andre forebyggelsesinitiativer som determinanter for sygdommes aldersmæssige indtræden og sværhedsgrad og for den kognitive funktionsevne over livsløbet.
- Udvikling af tidlige funktionelle markører for biologisk og psykologisk aldring og for overlevelse uden tab af funktionsevne.
- Biologisk og klinisk forskning af aldersrelaterede funktioner og sygdomme som grundlag for nye behandlingsformer.
- Individuelle og institutionelle årsager til og de etiske implikationer af 'medicinsk alderisme' og 'biomedikalisering'.
- Ulighed og polarisering i sundhedsadfærd, helbred, funktionsevne og levetid betinget af sociale, kønsmæssige og etniske forhold.
- Løbende interventionsstudier af praksis til forbedring af genoptræning, rehabilitering og integreret hjemme- og institutionspleje.
- Fastholdelse og udvikling af teknologisk kompetence over det samlede livsløb.

- Muligheder og konsekvenser af teknologisk baseret sundhedsindsats (pervasive health care), herunder de kommercielle muligheder for danske virksomheder.
- Muligheder for og konsekvenser af udvidet anvendelse af IT og robotteknologi i sundhedsvæsenet og hverdagen.

---

5. Aldersintegreret arbejdsmarked⁴

Aldersintegreret arbejdsmarked - med bedre muligheder for senkarriere, livslang læring og fleksibel forbliven i erhvervsaktivitet

Det aldersintegrerede samfund forudsætter, at alle har en mulighed for at forblive i erhvervsaktivitet uanset alder, hvis deres funktionsevne tillader det. Der er imidlertid en række institutionelle og sociale forhold, som vanskeliggør dette, fordi de ikke tager højde for, at vi lever længere og længere.

Fremtidens arbejdsmarked

Aldringen har en massiv effekt på arbejdsmarkedet. Først og fremmest bliver arbejdsstyrken mindre og gennemsnitligt ældre. Samtidig vil antallet af personer uden for arbejdsstyrken stige. Det vil derfor være nødvendigt at gøre brug af alle eksisterende arbejdskraftressourcer. Virksomhederne og den offentlige serviceproduktion har brug for den kvalificerede arbejdskraft, og velfærdssamfundets finansiering forudsætter flere i beskæftigelse. Derudover er det for mange ældre som yngre personligt et stærkt ønske at kunne forblive i erhvervsaktivitet med mere fleksible muligheder for "at stige af og på" alt efter, hvor i et livsforløb han eller hun befinder sig.

Aldringen har også effekt på sammensætningen af arbejdsstyrken fordelt på formel uddannelse, realkompetence og etnicitet. Det er konsekvenser, som ofte overses, men som er af stor betydning for arbejdsmarkedet i det aldrende samfund. Udviklingen vil blive præget af en generel stigning i arbejdsstyrkens formelle uddannelsesniveau i takt med afgang af ældre arbejdskraft med min-

---

⁴ Afsnittet er baseret på følgende notater, som findes på den vedlagte CD-Rom: Petersen, Jørn Henrik: "10. Pensionsalderens historik og dens betydning for tilbagetrækningen"; Rasmussen, Villy J.: "7. Seniorpolitik og de ældres arbejdsressourcer".

---

dre omfattende formelle uddannelser og en tilgang af unge med bedre uddannelsesmæssige forudsætninger. Alligevel er der allerede i en række fremskrivninger forventninger om fremtidige mismatchproblemer, og der forventes en yderligere intensivering af konkurrencen om kvalificeret arbejdskraft, ikke mindst mellem den offentlige og den private sektor.

Det er nødvendigt, at samfundet fleksibelt kan gøre brug af alle arbejdskraftressourcer. Der er derfor gode grunde til at få videnskabeligt belyst, hvad der kan muliggøre, at fremtidens ældre kan og vil forblive længere på arbejdsmarkedet.

Motiver for forbliven eller tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet

Den eksisterende forskning viser, at det er mange forhold, der bestemmer, om ældre ønsker at forblive på eller trække sig tilbage fra arbejdsmarkedet. Motiverne falder groft i fire kategorier:

1. Individbestemte (f.eks. køn, helbred, uddannelse).
2. Økonomisk bestemte (f.eks. tilbagetrækningsordninger og indkomst).
3. Arbejdsmarkedstilknytning (f.eks. stillingstype, anciennitet).
4. Jobrelaterede forhold. (f.eks. virksomhedskultur, fleksibel arbejdstid).

Den foreliggende forskning har i mindre grad fokuseret på de jobrelaterede forhold. Der er dog enkelte undersøgelser, der indikerer, at gunstige jobforhold udsætter tilbagetrækningsalderen. Der er derfor grund til i højere grad at interessere sig for forskningsmæssigt for de jobrelaterede forhold.

Seniorkompetencer

Det er vigtigt, at ældre vedligeholder relevante kompetencer. Det er derfor et problem for udviklingen af ældres kompetence i et aldrende samfund, at læring og faglig udvikling gradvis nedprio-

---

---

riteres med alderen. Ældre medarbejdere tilkendegiver generelt interesse for fortsat faglig og personlig udvikling. Realiteten er imidlertid, at omfanget af efteruddannelse falder med alderen, dog mindst for de højest uddannede. Der er således en tendens til polarisering på dette område både mellem yngre og ældre og mellem ældre. Det er for at imødegå denne tendens væsentligt, at intentionerne bag livslang læring gives et konkret anvendelsesorienteret indhold.

I analyser af forskelle mellem ældre og yngre arbejdstagere vurderes de ældre til at være stærkere, når det drejer sig om ansvarsfølelse, tro på intuition, stressresistens, stabilitet og erfaring, mens de er en smule svagere stillet i henseende til innovation og omstillingsevne uden for deres viden- og kompetenceområde. Det er værdt at understrege, at regelmæssige jobskift og løbende opkvalificering bidrager til at holde sindet åbent, stimulere nytænkning og omstillingsparathed og forhindre, at man bliver fanget i ”rutinefælden”.

Det er derudover centralt at se seniorkompetencer som relevante for fremtidens efterspørgsel på kvalificeret arbejdskraft, især til løsningen af særlige komplekse opgaver. Mange seniorer har udviklet en evne og et overskud til at tænke langsigtet, hvorfor de er særligt egnede og motiverede til at fungere som mentorer for de yngre medarbejdere. Seniorer har forståelse for, at der på en arbejdsplads er flere hensyn, perspektiver og interesser i spil (diversitet), og via en større uafhængighed af sociale normer er de ofte mere kreative og bedre problemløsere end juniorer. Endvidere har seniorer oparbejdet et stort lager af mønstre af viden og erfaring samt evne til at genkende mønstre i ny viden og kombinere dem med de indlagrede. Inden for deres viden- og kompetenceområde er seniorer meget effektive problemløsere og fuldt ud i stand til at omstille sig til nye opgaver.

Fremtidens personalepolitik

Ændringer i pensionsvilkår og tilskyndelser i kraft af offentlige tilbagetrækningsordninger er en nødvendig, men ikke en tilstrækkelig betingelse for at få flere ældre til at forblive længere på arbejdsmarkedet. Der bør parallelt til ændringerne i offentlige ordninger med konsekvenser for tilbagetrækningsmønstret udvikles en strategisk seniorpolitik på virksomhederne med fokus på de jobrelaterede faktorer, som motiverer ældre til at forblive i erhvervsaktivitet enten som lønmodtager eller som selvstændig. Ledelse af seniorer bør stå centralt i fremtidens personalepolitik. Ledelsesmæssige bestræbelser på at udnytte og fastholde ældre samt at udvikle seniorkompetencer og processer for at tilrettelægge en fleksibel senkarriere for alle typer af ansatte er et forsømt område i forskningen. Det er samtidig et væsentligt felt at få belyst, hvis intentionerne om et aldersintegreret arbejdsmarked skal kunne realiseres.

Hvis man ønsker at forbedre de ældres forudsætninger for at forblive erhvervsaktive, er det af stor betydning at forebygge og at reducere kendte og fremtidige arbejdsmiljøproblemer. Styregruppen er opmærksom på, at Arbejdsmiljøinstituttet har igangsat et arbejde om fremtidens arbejdsmiljøproblemer, men det er styregruppens vurdering, at en indsats over for fremtidens arbejdsmiljø ud fra en vision om et aldersintegreret samfund kræver yderligere analyser.

Fordomme og normbetragtninger som en del af personalepolitikken vedrørende alder og kompetence må elimineres. En fremadrettet og udviklingsorienteret personalepolitik, der tager udgangspunkt i skiftende roller og individualitet, vinder kun langsomt indpas i arbejdsmarkedet. En udvikling med et perspektiv, hvor der etableres en ny arbejdsdeling mellem ældre og yngre ansatte, forudsætter, at den aldersbetingede stigmatisering afløses af en ny vægt på seniorkompetencer. Vores viden om, hvordan fordomme og stereotyper vedrørende alder kan fjernes, er yderst begrænset.

Andre krav til arbejdsmarkedet

I forhold til visionen om et aldersintegreret samfund er der en række institutionelle forhold, som kommer til at stå centralt.

- Livsløbsperspektivet skal sammen med arbejdsmarkedets tradition for fleksibilitet og sikkerhed være udslagsgivende for arbejdslivets tilrettelæggelse. Man kan tænke sig et arbejdsliv i flere jobfaser, flere uddannelsesforløb, børnepauser og deltidfaser. Sammen skal det øge mulighederne for, at den enkelte bliver i stand til at fortsætte i arbejdslivet. Det er uddannelsesinstitutionernes, organisationernes og ikke mindst det offentliges opgave at sikre de nødvendige rammer.
- Det vil være afgørende for stabiliteten på arbejdsmarkedet og i samfundet, at man kan løfte den opgave at få alle med, uanset formelle uddannelsesforudsætninger, køn og etnisk baggrund. Det kan give anledning til øget ulighed og dermed true sammenhængskraften i det aldrende samfund, hvis man ikke forholder sig til denne polariseringsrisiko.
- Der er stærkt behov for overvejelser om, hvordan uddannelse skal indgå som samfundsmæssig institution i det aldersintegrerede samfund. Der tænkes i den sammenhæng ikke kun på aktiviteter i det formelle uddannelsessystem. Det drejer sig i bredeste forstand om viden som integreret bestanddel i aldringsprocessens dynamik, og det drejer sig om viden forstået både som teoretisk indsigt, praktisk-produktiv kyndighed (tavs, implicit, kropslig viden) og etisk klogskab eller visdom, når viden anvendes i konkrete situationer.

5.1 Forskningstemaer

Hvis visionen om et aldersintegreret samfund skal realiseres, forudsætter det ændringer i arbejdsmarkedets funktion.

Styregruppen finder følgende forskningstemaer af strategisk betydning:

- De formelle aldersgrænsers betydning for hhv. tidlig tilbage-
trækning eller fleksibel forbliven på arbejdsmarkedet.
- Dannelse af normer for tilbagetrækning og fleksibel forbli-
ven på arbejdsmarkedet, herunder ældres holdning til livs-
lang læring.
- Lønstrukturens betydning for realiseringen af mulighederne
for en fleksibel forbliven på arbejdsmarkedet.
- Aldersspecifikke arbejdskompetencer, herunder seniorkom-
petencer.
- Synliggørelse af medarbejderværdi for virksomhederne.
- Initiativer til fremme af fleksibilitet og omstillingsparathed
knyttet til det aldrende samfund.
- Særlige 'senioropgaver' set i lyset af 'voksenlivets' udvik-
lingspotentiale.
- Sammenhæng mellem 'nedslidning' og forudgående arbejds-
miljø.
- Analyser af mønstre for senkarriere blandt hhv. lønmodtage-
re og selvstændige.

---

6. Sammenhængskraften i samfundet⁵ >

Sammenhængskraften i samfundet - på tværs af generationer, køn og etnicitet

Visionen om et aldersintegreret samfund står over for en stor udfordring, når det gælder om at udvikle den sociale sammenhængskraft på tværs af generationer, køn og etnicitet i takt med aldringen af samfundet. Aldringen skaber risici for en lang række potentielle spændinger primært mellem generationerne. Disse spændinger vil ikke mindst udspille sig i den politiske proces.

Det er nærliggende at antage, at aldringen af befolkningen og den dermed følgende aldring af vælgerkorpset vil sætte sig spor i de politiske processer, som bl.a. er afgørende for velfærdsstatens fremtidige udvikling.

Øget ældrekvote og økonomisk holdbarhed

En vækst i forsørger/ældrekvoten som led i en samfundsmæssig aldringsproces betyder et af tre:

- En stigende skatterate.
- En faldende kompensationsfaktor.
- En kombination af stigende skatterate og faldende kompensationsfaktor.

Men den kan også kalde på en fjerde strategi, der sigter på vækst i beskæftigelsen, som ikke mindst Velfærdskommissionen har understreget.

Det er denne sammenhæng, der ligger bag debatten om aldringens samfundsmæssige konsekvenser. En stigende skat er udtryk

---

⁵ Afsnittet er baseret på følgende notat, som findes på den vedlagte CD-Rom: Petersen, Jørn Henrik: ”9. De ældre og den politiske beslutningsproces”.

---

for, at omkostningerne ved en aldrende befolkning pålægges de ældres børn og børnebørn. En faldende kompensation belaster de ældre selv, mens kombinationen så at sige deler omkostningerne. Der er under alle omstændigheder et fordelingsproblem mellem generationerne både aktuelt og fremtidigt.

Når der bliver flere, der skal nyde, og færre, som kan yde, må finansieringen fremtræde som et problem. Derfor er det især spørgsmål vedrørende pension, arbejde og tilbagetrækning, sundhed og omsorg, der er kommet i fokus i den politiske debat. Det afspejler sig i utallige rapporter og politiske diskussioner fra FN, OECD, EU og internationale tænketanke verden over.

De senere års diskussion har primært fokuseret på den finanspolitiske holdbarhed generelt eller på holdbarheden af det eksisterende forsørgelsessystem specielt som følge af den øgede forsørger/ældrekvote. I begge tilfælde drejer spørgsmålet sig om, hvorvidt den kendte skattestruktur fremtidigt kan sikre dækning for de udgifter, der skal afholdes, når befolkningssammensætningen ændres. Herhjemme er de seneste udspil i denne debat kommet fra Velfærdskommissionen. Den heraf følgende argumentation og debat skal ikke gentages her.

Politisk holdbarhed

Det er i den velfærdsstatslige litteratur efterhånden en alment accepteret kendsgerning, at både politik og de politisk frembragte institutioner spiller en selvstændig rolle. Udover den økonomiske holdbarhed kan man derfor tale om politisk holdbarhed, der vedrører spørgsmålet, om der i fremtiden vil være et politisk flertal, som vil støtte en given udgifts- eller pensionsstruktur.

Et aldrende vælgerkorps vil øge den politiske indflydelse blandt dem, der især nyder fordel af pensionssystemet. Som tendens vil aldringsprocessen derfor øge skatte-/bidragsraten, fordi politikerne i stigende grad vil være afhængige af ældre vælgere, der vil understøtte pensionspolitikken.

Parallelt til pensionssystemets bidrag til udjævning af den enkeltes indkomstvariationer over livsløbet og omfordelingen mellem mere og mindre velstående har pensionssystemet også virkninger på individernes opsparings-, arbejdsudbuds- og tilbagetrækningsbeslutninger. Det er i denne sammenhæng væsentligt at understrege, at væksten i skatte-/bidragsrate vil kunne reduceres kraftigt, hvis der kan gennemføres stigninger i den faktiske tilbagetrækningsalder. Konkret betyder det, at de overvejelser, der er omtalt i afsnittet om arbejdsmarkedet og om fleksibel forbliven i beskæftigelsen, for flere ældre bliver et afgørende politisk spørgsmål i fremtiden.

Mange af de aktuelle diskussioner om pensionssystemer, tilbagebetaling fra arbejdslivet og sundheds- og omsorgssystemer skygger over, at de dybest set handler om forholdet mellem de unge gamle, deres børn og deres børnebørn.

Den eksisterende struktur i det danske pensionssystem har konsekvenser for forholdet mellem generationerne i fremtiden.

Danmark har som bekendt et pensionssystem med tre søjler:

- Folkepensionen, der omfatter alle borgere, og som har væsentlige omfordelingselementer.
- ATP baseret på forudgående opsparing og – som supplerende og væsentlig foranstaltning – de individualiserede, opsparingsbaserede arbejdsmarkedspensioner samt endelig den specielle pension (p.t. suspenderet).
- De privat organiserede opsparingsordninger med alderdommen for øje.

Denne søjlestruktur kan føre til en spænding mellem det kollektive og det individuelle. I samme grad som arbejdsmarkedspensionerne fremtræder attraktive for store dele af befolkningen, kan der udvikle sig en skepsis over for den her-og-nu-finansierede folkepension. Økonomisk vil der være en tendens til, at systemet – ikke mindst for de yngre – fremtræder mindre attraktivt, men

---

det indebærer ikke nødvendigvis politiske konsekvenser. Det kan imidlertid give anledning til spændinger mellem generationerne. Der er derfor grund til i et 2030-perspektiv at være opmærksom på, hvordan denne strukturelle spænding kan slå igennem i ændret vælgeradfærd.

Den uskrevne kontrakt mellem generationerne

Aldringen har uomgængelige konsekvenser for den uskrevne kontrakt mellem generationerne. Den vil blive påvirket af aldringen af vælgerkorpset og af en række fordelingspolitiske spændinger mellem generationerne.

Man kan i et 2030-perspektiv derfor med god grund mene, at den fremtidige politiske adfærd vil være præget af ændringer i værdier og ressourcer hos et vælgerkorps, der er præget af forskellige generationsinteresser.

Generationerne er ganske vist knyttet sammen dels ved blodets bånd, som formentlig giver en vis ansvarlighed i forhold til den uskrevne kontrakt, og dels ved den rolleombytning, der finder sted over livsløbet. I dag er det dig, der rammes, i morgen er det mig. På den anden side kan den udvidede, vertikale familiestruktur måske svække den oplevede ansvarlighed. Og det er sandsynligt, at den enkelte i kølvandet på igangværende individualiseringsprocesser vil føle sig personligt mindre ansvarlig. Den vælfærdsstatslige dynamik trækker i retning af en betoning af det 'systemplacerede' ansvar.

Kontraktens politiske holdbarhed er selvindlysende, hvis generationerne reproducerer sig selv over tid, så der hele tiden er en tal-mæssigt tilsvarende (eller større) generation, som kan 'løfte' kontrakten videre. Men kontraktens friktionsløse forløb kan trues, når demografiske forhold betyder, at ligevægten mellem generationerne slås i stykker, således som det bliver tilfældet i de kommende 25 år som følge af den forudgående fertilitetsudvikling og udviklingen af middellevetiden.

Det er vigtigt at sikre en balance mellem de områder, som offentlige udgifter går til. Hvis vægten tipper for meget til fordel for ældre, vil der kunne opstå spændinger. Der skal sikres en ligevægt mellem serviceniveau og udgiftsniveau rettet mod de forskellige serviceområder (generationerne er forskellige i serviceområder, f.eks. skole vs. ældrepleje). Overhovedet vil det med den forventede demografiske udvikling in mente være vigtigt fremadrettet at fokusere på valget mellem kontantydelse og serviceydelse.

Der er i de partipolitiske ungdomsorganisationer en tendens til, at man så småt stiller spørgsmålstejn ved den eksisterende politiske og økonomiske generationskontrakt. Det har dog endnu ikke sat sig væsentlige spor i den politiske adfærd hos de unge og yngre voksne vælgere.

Man kan omvendt se en tendens til, at der blandt de etablerede partier i Vesteuropa er en stigende modvilje mod at ændre for radikalt i velfærdstilbud, som især kommer ældre til gode, f.eks. efterlønnen. Det kan øge risikoen for fremtidig generationsspændinger.

Bred opbakning til grundlæggende værdier

Historisk er opbakningen til grundlæggende værdier i Danmark omkring ældre, sundhed og tilbagetrækning imidlertid meget stabil på tværs af alder, køn og socialgruppe.

Analysen af opbakningen til demokratiet og holdninger til velfærdsstaten fra bl.a. Magtudredningen, World Value Survey og EU viser, at Danmark har et velfungerende demokrati, og at den sociale kapital (en indikator for den sociale sammenhængskraft i samfundet), trods ganske betydelige ændringer i de sociale strukturer i de sidste 30 år har været og er relativt robust. I modsætning til f.eks. udviklingen i England og USA, hvor der er konstateret en bekymrende nedslidning i den sociale kapital, synes det endnu ikke at være tilfældet i Danmark. Der er, målt i en lang

---

række spørgeskemaundersøgelser over mange år, en ganske stor stabilitet i de grundliggende præferencer i befolkningen, når det gælder opbakningen til solidariteten i samfundet, som den overordnet set kommer til udtryk i velfærdsstatens fordelingspolitik. Alle voksne generationer ser solidariteten med ældre som en moralsk forpligtigelse, måske fordi alderdom er en dom, der venter os alle.

Alt i alt er der altså et historisk udgangspunkt for en vurdering af aldringens betydning for den fremtidige vælgeradfærd, der peger i retning af en ganske stor stabilitet.

Det er imidlertid ikke ensbetydende med, at det ikke kan ændre sig. Der kan f.eks. ske ændringer i værdiorienteringen i et generationsperspektiv. Der kan udvikles en sammenhængende ”grå politik” understøttet af lobbyinteresser, som påvirker den fremtidige lovgivning, og nye kønsspecifikke politiske interesser kan svække grundlaget for den næsten automatiske opbakning til velfærdssamfundets kollektive forpligtigelser.

Værdiorienteringen i et generationsperspektiv

Vi ved aktuelt kun ganske lidt om udviklingen i befolkningens værdiorientering i et generationsperspektiv. Vil de værdier, som en generation havde i ungdommen, også præge den senere i livet, eller vil der ske ændringer? Det er et klassisk sociologisk spørgsmål, som der fortsat er uenighed om. Der er meget, der tyder på, at det er de herskende værdier i en given historisk periode, kombineret med centrale begivenheder i den enkeltes liv, som sammen med aldringen og generationstilhørsforholdet etablerer grundlaget for valget af livsstil og livsform og derigennem bestemmer adfærden. Dertil kommer iagttagelserne fra utallige analyser af betydningen af socialgruppetilhørsforhold samt selvfølgelig køns- og etnicitetsforskelle. Et skift i værdiorientering kan påvirke vælgeradfærden. Der er således gode argumenter for at skabe et bedre vidensgrundlag om udviklingen i befolkningens værdiorientering i et generationsperspektiv.

Grå politik og lobbyisme

Selvom Magtudredningen bl.a. så på erhvervslivets og interesseorganisationernes magt og indflydelse i den parlamentariske proces, var der ikke eksplicit fokus på det, man kan kalde fremkomsten af ”grå politik”, dvs. politik som udformes af interesseorganisationer og lobbyvirksomheder med særlig interesse i spørgsmål om ældre og sundhed.

Vi ved således ikke meget om, hvordan disse organisationer vil påvirke den politiske proces inden for ældrepolitikken i fremtiden. Den amerikanske kongres har i årtier haft et stående udvalg om aldring og forhold for ældre, og hvis erfaringerne herfra kan give en ide om, hvordan lobbyindsatsen m.v. virker, er der klart tendenser i retning af en professionalisering af særinteressers synspunkter på næsten alle områder. Set ud fra en vision om et aldersintegreret samfund, hvor det gælder om at bevare en vis balance mellem generationsinteresserne, er der derfor god grund til, at professionelle særinteressernes lobbyindflydelse gøres til genstand for videnskabelig analyse.

Kønsforskelle

Et tredje konkret område, hvor vores viden aktuelt er begrænset, er konsekvenserne af, at køn spiller en stor og stigende rolle i politik. Det har længe været veldokumenteret, at der er betydelige kønsforskelle i værdier og politisk adfærd. Kvindelige værdier har i stigende grad påvirket velfærdspolitikken i de seneste årtier. Trods en fortsat stor kønsulighed i den politiske repræsentation er der grund til at forvente, at kvinder i stigende grad vil være dagsordensættende i fremtiden. Vi ved ikke, hvordan det vil påvirke den samlede politiske proces, men der kan ud fra mere sporadiske fornemmelser være grund til at antage, at f.eks. mangfoldigheds- og intergenerationelle hensyn og en mere kritisk holdning til ny teknologi bl.a. på sundhedsområdet vil komme til at spille en større rolle.

I forhold til aldringen er det endvidere en kendsgerning, at kvinder lever længere, men sparer mindre op til pension (grundet ringere beskæftigelsesvilkår) og derfor kan blive fattigere end mænd som (enlige) ældre. Det vil give aldringen af samfundet en særlig kønsdimension. Selvom kønsdimensionen endnu ikke er tematiseret markant i det politiske liv, antyder f.eks. oprettelsen af et egentligt kvindeparti i Sverige og en meget bevidst kvindepolitisk prioritering i Norge, som bl.a. opererer med positiv særbehandling, en mulig udvikling, hvor kvinderne i forhold til alle politiske prioriteringer vil handle ud fra (brede) kønsinteresser.

Etnicitet

Der er en omfattende forskning vedrørende integration, men der har ikke været opmærksomhed på effekterne af aldringen og den mulige betydning for den politiske proces. Mens indvandrergrupperne udgjorde knap 9 pct. af befolkningen i 2006, vil den i 2030 være godt 14 pct. Indvanderne udgør også i 2030 en 'ung' gruppe, så den alene udgør 8,5 pct. af aldersgruppen over 65 år.

Det er sandsynligt, og især hvis integrationsprocessen ikke bliver væsentlig mere effektiv, at det kan medføre en politisk mobilisering blandt de etniske minoriteter. Spørgsmålet er, om de etniske minoriteter vil forsøge at varetage specifikke etniske interesser, eller om de vil falde ind i et mere klassisk dansk politisk mønster.

Et væsentligt forhold i henseende til aldringen vil være den fremtidige udvikling blandt de etniske minoriteter i holdningen til civilsamfundets opgaver. Der er traditionelt hos flere etniske minoriteter en forventning om, at især kvinderne tager ansvar for omsorgsbehovet i familien, herunder hos ældre. Der er behov for at følge udviklingen i kvindernes ønsker generelt og specifikt i denne sammenhæng blandt de etniske minoriteter.

Der er endvidere ønskeligt at få belyst risikoen for, at en del af de ældre fra de etniske minoriteter om 20-25 år vil blive relativt fat-

---

---

tige og være truet af udstødelse fra samfundet. Mange vil ikke have haft erhvervsaktivitet i et sådant omfang og af en sådan art, at de vil have private opsparinger og pensioner.

6.1 Forskningstemaer

Styregruppen har fundet, at der er ganske mange områder, hvor vi mangler konkret viden, hvis vi skal imødegå mulige generati-onsspændinger og styrke sammenhængskraften i det aldrende samfund. Det gælder især, hvis vi skal realisere visionen om et aldersintegreret samfund. Styregruppen finder følgende forskningstemaer af strategisk betydning:

- Begrebet samfundsmæssig sammenhængskraft i et aldrende og i et aldersintegreret samfund.
- Begrebet 'social kapital' i et aldrende og i et aldersintegreret samfund.
- Vælgerkorpsets aldring og konsekvenser for politiske processer og potentielle politiske 'outcomes' (resultater).
- Samtænkning af begreberne politisk og økonomisk holdbarhed.
- Studier af befolkningspræferencer vedrørende prioritering mellem 'de store kontante overførselsindkomster' og serviceydelse(rne (sundhed, omsorg, uddannelse) som kerne-ydelser i det aldersintegrerede samfund.
- Potentielle risici for spændinger mellem generationerne.
- Den uskrevede sociale kontrakts konkretisering i et aldersintegreret samfund.
- De fremtidige ældres økonomiske situation, herunder ældre af anden etnisk herkomst.
- Alder som samtidig inklusions- og eksklusionsmekanisme: Velfærdsstaten og de 65+ ('ældrepolitikken' i et livsløbsbetin-get perspektiv).
- Studier over professionaliserede ældregruppers indflydelse på de politiske processer.
- Studier over kønsforskelle og etnicitet i samspil med sammenhængskraften i et aldersintegreret samfund.

>

---

7. Resumé

Danmark er sammenlignet med andre lande relativt bedre stillet, når man betragter de udfordringer, det aldrende samfund indebærer både i et 2030-perspektiv og på længere sigt. Fertiliteten er relativ høj, og den forventede ældrebrøk er mindre end i mange andre lande.

Den centrale udfordring er at tænke langsigtet for at imødegå de problemer, samfundet vil blive stillet over for, og for at udnytte de muligheder, der ligger i at skabe et socialt, innovativt, økonomisk og politisk bæredygtigt aldrende samfund med en sund aldring for alle.

Styregruppen konstaterer, at samfundsstrukturene kun i begrænset udstrækning har formået at tilpasse sig til de positive ændringer i midlertidigheden. Man kan tale om en socialstrukturel forsinkelse, der har betydet, at den sociale struktur ikke er indrettet med de højere aldersklassers mere udprægede robusthed og bedre funktionsevne for øje.

Fremsynet bygger derfor på en vision for fremtidens aldrende samfund 2030, hvor det kronologiske aldersbegreb er erstattet af et livsløbsperspektiv baseret på funktionsevne. Styregruppen har valgt at kalde det en vision for det aldersintegrerede samfund.

At virkeliggøre denne vision forudsætter, at en række andre målsætninger realiseres i tiden frem mod 2030. Styregruppen har især ønsket at pege på følgende forhold:

- Det er ønskeligt at **sikre** forudsætninger for en sund aldring for alle borgere uanset alder, køn og etnicitet, dvs. en udvikling hvor antallet af gode leveår forøges, og antallet af dårlige leveår reduceres – uanset udviklingen i midlertidigheden.
- Der er **behov** for at skabe enighed om prioriteringerne i fremtidig medicinsk forskning, idet forebyggelse, behandling, helbredelse og forbedring ses som en helhed. Det skal ske med skyldig hensynstagen til mulighederne for styring af den

---

fremtidige udgiftsudvikling i sundheds- og omsorgssektorerne.

- Der må **frembringes** teknologiske løsninger, som understøtter det aldrende samfunds borgere, så de længst muligt kan bevare en god funktionsevne uden at sætte den personlige integritet og den personlige autonomi over styr.
- Der må **skabes** praktiske vilkår for en fleksibel forbliven på arbejdsmarkedet uanset alder.
- Det er afgørende at **undgå**, at der udvikles spændinger mellem generationerne. Det forudsætter, at der ikke ensidigt træffes demokratiske beslutninger til fordel for de ældre aldersgrupper, selvom de bliver en stor og voksende del af vælgerbefolkningen. Der må **skabes** grundlag for en demokratisk debat om de værdier og normer, som skal være retningsgivende for livet i den aldersintegrerede velfærdsstat.
- Det er væsentligt at skabe rammer og vilkår, der gør, at danske virksomheder formår at **udnytte** de positive globale markedspotentialer, som de voksende og stadig mere velhavende ældregrupper vil udgøre i perioden frem mod 2030.
- Forskningsinstitutionerne, virksomhederne og de offentlige aktører på centralt og decentralt niveau må **udvikle** mulighederne for en 'systemeksport', der udspringer af udviklingen af det aldersintegrerede samfund.

Mappe 1:

Baggrundsnotater udarbejdet af Styregruppens medlemmer

1. Det aldrende samfund
af Bernard Jeune og Henning Kirk
2. Det alderskonstruerede vs. det aldersintegrerede samfund
– en vision
af Jørn Henrik Petersen
3. Det demografiske grundlag bag det aldrende samfund
af Jørn Henrik Petersen
4. Sundhed og funktionsevne i det aldrende samfund år 2030
af Bernard Jeune, Kirsten Avlund, og Henning Kirk
5. Teknologisk uafhængighed i det aldrende samfund 2030
af Birgit Jæger
6. Biologisk aldring
af Brian Clark
7. Seniorpolitik og de ældres arbejdsressourcer
af Villy J. Rasmussen
8. Alder, aldring og psykisk funktionsevne og udvikling
af Karen Munk
9. Aldring og politisk beslutningsproces
af Jørn Henrik Petersen
10. Pensionsalderens historik og dens betydning
for tilbagetrækningen
af Jørn Henrik Petersen

Mappe 2:

Baggrundsnotater fra New Insight A/S:

Ekstraktion af Folketingets Fremtidspanel 2001-2003:
Velfærden fremover – en udfordring
af Peter Lindstrøm og Maria Svendsen

Sammenfatningerne om internationale udsyn og
europæiske forskningsprojekter
af Peter Lindstrøm og Maria Svendsen

Større forskningsprojekter i Europa med relevans
for det aldrende samfund
af Peter Lindstrøm og Maria Svendsen

Sammenfatning om Ældrekommissionens fremadrettede
vurderinger og relevans for fremsynet om det aldrende samfund
af Peter Plougmann

Forbrug, værdier og aldring
af Peter Plougmann

Mappe 3:
Endelig rapport og procesbeskrivelse

Rapport: Det aldrende samfund 2030

Kommissorium for fremsynet

Kort notat om fremsynsprocessen

Liste over anden relevant information og litteratur inddraget i
fremsynets diskussioner

Mappe 4:
Internationale fremsyn om aldring

Foresight Ageing population panel: Final Report,
UK Department for Trade and Industry, 2000

Foresight Ageing Population Panel:
Healthcare and ageing population Taskforce Report,
UK Department for Trade and Industry, 2000

Foresight Ageing Population Panel:
The Age Shift – A consultation document,
UK Department for Trade and Industry, 2000

Foresight Ageing Population Panel:
Labour, Leisure and Learning Taskforce Report,
UK Department for Trade and Industry, 2000

Foresight Ageing Population Panel: Finance Taskforce Report,
UK Department for Trade and Industry, 2000

Foresight Ageing Population Panel:
Design for Living Taskforce Report,
UK Department for Trade and Industry, 2000

Foresight Ageing Population Panel:
Application of Information and Communication Technology
Taskforce Report,
UK Department for Trade and Industry, 2000

Foresight Ageing Population Panel:
The Impact of Demographic Change,
UK Department for Trade and Industry, 2000

Senior 2005, Riv Ålderstrappan – livslopp i förändring,
Socialministeriet, Sverige

Teknisk Fremssyn:
Andra nationella framsyner – en jämförelse og analys,
2004, Sverige

Ageing, Health and Retirement in the Europe
– The AGIR Project, Final Report on Science Achievements
af Jørgen Mortensen, Enepri Research Report No.11, 2005

Sammenfatning af resultater af AGIR projektet
af Terkel Christiansen

>

>

Det aldrende samfund 2030
- Rapport fra styregruppen for
det strategiske fremsyn om
det aldrende samfund 2030

Publikationen udleveres
gratis, så længe lager
haves, ved henvendelse til
Forskningsstyrelsen.

Det Strategiske Forskningsråd
(DSF), februar 2006

Publikationen kan også hentes
på Forskningsstyrelsens
hjemmeside: www.forsk.dk

Udgivet af:
Forskningsstyrelsen
Artillerivej 88
2300 København S

Tryk og sats: Grefta Tryk A/S
Oplag: 1500

Telefon: 3544 6200
Telefax: 3544 6201
E-post: forsk@forsk.dk

ISBN - (trykt version)
87-90201-83-3
ISBN - online version
87-90201-84-1
